

Radnóti, Takáts Gyula és a harmadik nemzedék

A *Takáts* Gyula-recepció egyik indító eleme az a közismert tény, hogy első kötetének, a *Kútnak* megjelenése után, arról *Radnóti* Miklós közölt ismertetőt a Nyugatban. Előzőleg a szerző, Takáts Gyula *Weöres* Sándor bízgatására küldte el *Babits*nak a vékonyka kötetet, aki a *Kisebb bírálatok*-rovatban közölt ismertetőt róla.¹

Babits ebben az időben megkerülhetetlen. Rajta keresztül lehet bejutni a *Nyugat*ba, ami egyben az íróvá, költővé avatást is jelenti. *Weöres* Sándor kezdetektől igyekezett egyengetni költőtársai – így Takáts Gyula – útját is. Talán ő érezte meg először csöngői magányában, hogy az egyszerre induló fiatal alkotók névsora egyben egy induló új nemzedék körvonalait is sejteti. Ezt alátámasztandó, érdemes idéznünk *Vas* István visszaemlékezését, aki így ír: *„Érintkezésünk egyébként kötetváltással kezdődött, (mármost Weöres és Vas érintkezése. Megj.VI.) amit én kezdeményeztem, az öregebbik – mert akkor még sokat számított az a három év-, talán éppen az öldöklő magány olvasása után. Sanyi, aki még Csöngén élt, és csak néha ruccant föl Pestre, baráti levélben válaszolt. „Az ön levelezőlapján kívül – írta – Zelk és Rónai írását találtam itt: milyen kedves a véletlentől, hogy nemzedékünk bárom legjobb költőjének kézírását így egyszerre dobta elém...” (Rónai – ez Rónai Mibály Andrásra vonatkozott) Ezt a mondatot nem az udvarias fölsorolás kedvéért idézem, hanem azért, mert bennem ez a levél tudatosította végleg azt a lehetőséget, hogy mégiscsak nemzedék vagyunk. Sőt közülünk talán Weöres írta le először a „nemzedékünk” szót, mert hogy az vagyunk, ő tudta ott, csöngői magányában.”*²

Ez az emlékezőrész jól fejezi ki azt a közös tudatot, amellyel az egyszerre induló fiatalok valóban nemzedékké kovácsolódhattak. Másutt *Weöres* találon úgy jellemzi az irodalmi helyzetet, hogy azt nagyon könnyen lehetne egyszerűsíteni. Akit *Babits* tehetségesnek talál, annak a fenekére pecsételne piros tintával, a fiatal költőknek meg elég lenne bemenni a szerkesztőségekbe, letolnák a nadrágjukat, s tehetségükről azonnal meggyőződhetnének a szerkesztők a hiteles pecsét láttán.

*Babits*nak tetszett az a hang, amelyet a Kútban talált, ezért is bízta meg *Radnóti* a recenzió elkészítésével. Az ismertetőben – bármennyire is rövid – *Radnóti* rámutat mindazon fontos mozzanatokra, amelyek Takáts „dunántúli” líráját jellemzik. Olyan sokan és sokszor hivatkoztak már erre az ismertetőre, hogy érdemes teljességgel idéznünk.

A fiatal költő első verseskönyve a Pannon Múzsza Könyvtárának indulását jelenti be és úgy a könyvsorozat indulása, mint a verseskönyv érdekes adaléka a magyar irodalomban és irodalompolitikában újabban lábrakapó decentralizációs törekvéseknek s egyben figyelemreméltó bizonyítéka az újjászülető dunántúli irodalmiságnak.

¹ Nyugat.1935. 8. szám

² *Vas* István: Nehéz szerelem. Miért vijjog a saskeselyű? (Bp.Szépirodalmi, 1984.) Részlet az Öröklét. In memoriam *Weöres* Sándor. Nap Kiadó. 2003. Szerkesztette: Domokos Máttyás. 65.p.

Takáts Gyula dunántúli költő, tudatosan kapcsolódik a dunántúli irodalom hagyományaihoz, de nyelve és sajátos tájlatása is azzá avatják. Épen ezért lát-szik fölöslegesnek az az egymásrabbalmazott földrajzi nevekben megnyilvánuló dunántúltság, melyet a még túltengő helyi öntudat ment és magyaráz.

Első versenykönyv a Kút, biztatóan kísérletező és a költői nehézségekkel legtöbbször már sikerrel megküzdő, rokonszenves fiatal költőt mutat be. Szép, pontos és finom képei vannak, melyek, ha – kénytelen vagyok ezt a kifejezést használni, – kellő költői gazdaságossággal helyezkednek el a versben, többet és mélyebbet mondanak majd. Így gyakran még egyik kép a másik erejét gyöngíti, gyakran pedig a vers kompozíciója esik szét a képek egymásratorlódása miatt.

Nyelve magasigényű, tiszta és alapos verskultúrája van. Rímelőkézsége jó, bár a rímtelen sorok elosztása rapszodikus és nem mindenütt sikerült.

Kulturált költő, akinél egyes versekben még cicomásan sok az irodalom, de a folyton jelenlévő és figyelő költői intellektus legtöbbször pompásan keveredik az elsődleges élménnyel:

*Halkan sziszeg a tölgyes rügye,
s mint jószívű rím a sorok végén,
hajlik a tulipán a fűre.*

Sok verssorának és néhány strófájának emléke továbbél az olvasóban külön színével és külön dallamával, mely már Takáts Gyulát idézi.

Groteszk iránti érzéke, friss tájlatása és kísérletező kedve figyelemreméltó költővé avatják és első könyve után fokozott érdeklődés illeti meg az elkövetkező másodikikat.

Ami Radnóti Takáts Gyula iránti érdeklődését illeti, arról azt mondhatjuk: a későbbiekben is megmaradt. A *Helyét kereső nemzedék* című levéltanológiai-ban, – ahogy Takáts Gyula nevezi a hozzá írt levelek gyűjteményét, két képeslap is utal arra: Radnóti és Takáts tartották a kapcsolatot. A kötetben az első képeslapon az Erzsébet-híd látképe látható, hátoldalán pedig az alábbi szöveg:

*Nagyságos
Takáts Gyula író
Tanár Úrnak*

Kaposvár, Kovács S. u. 9.

*Hálásan és szeretettel:
Radnóti Miklós
1937. november 23. Budapesten³*

A hálásan szó Takáts Gyula megjegyzése szerint a *Kakuk a dombon* című kötetre utal, amelyet a *Berzsenyi Társaság* adott ki 1937-ben. Radnóti viszonzásképpen *Meredek út* című verseskötetét küldte az alábbi dedikálással: „*Takáts Gyulának barátsággal küldi Radnóti Miklós 1938. december 15.*”

Hogy mennyire számon tartotta Takáts Gyulát a későbbiekben is Radnóti Miklós, azt bizonyítja egy másik képeslap, amely szintén az említett kötetben jelent meg, s szövege az alábbi:

³ Takáts Gyula: *Helyét kereső nemzedék*. Bp. Magvető Kiadó. 1984. 99.p.

*Monsieur
Gyula Takáts, poète*

*Fonyód, Takáts villa
Hongrie
Barátsággal és szeretettel köszönt: Radnóti Miklós*

Paris, 1939, július 25.⁴

Van adatunk arról is, hogy budapesti látogatásainak alkalmából találkozott Takáts Gyula Radnóti Miklóssal. Egy ilyen alkalomkor például Vas Istvánnal és Weöres Sándorral a *Múzeum Kávébázból* képeslapon üdvözik négyen az Egerben élő *Kálnoky* Lászlót, akinek ebben az időben jelent meg *Az árnyak kertje* című verses kötete.

„*Lapotoknak nagyon megörültem. Neked külön köszönöm, hogy mint írod, fogsz könyvemről írni a Napkeletben.* „– írja válaszlapján Takáts Gyulának Kálnoky László.⁵

A második világháború nagy pusztítást végzett a magyar irodalomban is. Ha csak szorososan Takáts Gyula nemzedékét vesszük, akkor Radnóti mellett a másik pótolhatatlan nagy veszteséget, *Szerb* Antalt is ott találjuk, aki nemcsak minden képzeletet fölülmúló ismeretanyagával, hanem sajátosan egyedi és utánozhatatlan prózájával is a nemzedék egyik jelentős alakjává vált. Mint ahogy az áldozatok között találjuk *Gelléri Andor* Endrét is, aki a *Kosztolányi* által megnevezett tündéri realizmusával emelte a prózát lírai rangra.

Ők a Nyugat harmadik nemzedékének kanonizált szerzői, de kevesebb szó esik két olyan alkotóról, akik pályájuk legelején voltak még a háború kitörésekor, de minden bizonnyal egy kiteljesedett életmű egész más helyet biztosított volna nemzedékükhöz. *Forgács* Antalról és *Sáfáry* Lászlóról van szó. *Forgács* Antalról meglehetősen szűkszavúan emlékeznek meg a lexikonok. Elmondják, hogy Bicskén született 1910-ben. A húszas évek végén kezd verselni. Írásai a *Társadalmi Szemlében*, *Gondolatban*, *Nyugatban* jelennek meg. Tanulmányt ír *Adyról*. A harmincas évek elején kapcsolatba kerül az illegális kommunista mozgalommal. A *Tamás Aladár* elleni perben letartóztatják, de bizonyítékok hiányában szabadon engedik. Hivatalnokként él. 1938. szeptember 10-én elhagyja az országot, Franciaországban részt vesz az ottani magyar írók munkájában, ír az erdélyi *Korunkba*, a párizsi *Üzenetbe*. A németek elől délre menekül, Grenoble mellett 1944 tavaszán elfogja a Gestapo. A drancy-i internálótáborból Németországba hurcolják, ahol nyomavész. Két nagy élmény táplálja *Forgács* Antal költészetét: találkozása a munkásmozgalommal és a fasiszmus brutális támadása feletti megrettenés. Neve először a *Jóság* (1929) című antológiában tűnik fel Radnóti Miklós és *Lakatos P.* Pál társaságában.

S ha már itt tartunk, érdemes elidőznünk kicsit ennél az antológiánál, annál is inkább, mert ez volt a nemzedék első gyűjteményes jelentkezése. Ha megnézzük, kik szerepelnek az antológia címlapján, akkor az alábbi neveket olvashatjuk: *Vajda* János, *Forgács* Antal, *Radnóti*, *Glatter* Miklós, *Dán* György, *Wagner* György, *Kalmár* Magda, *Fekete* Alfréd. A címlap egyébként első ránézésre is *Kassák* lapjainak címlapjára hajaz, jöllehet éppen *Kassák* ír meglehetősen

⁴ u.o.

⁵ Takáts Gyula: Helyét kereső nemzedék. Bp. Magvető Kiadó. 1984. 191.p.

elmarasztaló kritikát az 1935-ben megjelent, a Jóság-antológiához képest már sokkal bővebb *Korunk* antológia után a Nyugatban. Anélkül, hogy neveket hozna, elmarasztaló véleménye van Kassáknak az egész antológiáról, a fiatalokról, azok törekvéseiről. Ilyen sorokkal illeti a pályájuk elején állókat: „*Csakugyan még fiatalok, de néha úgy látszik, mintha tárbázukat már is kimerítették volna s elmondták volna költészetük legjavát, gyökértelen és virágtalan fiatalságukat. Hontalan és reménytelen ez az ifjúság, magát sem ismerőn eklektikus*”.⁶

Bár Takáts Gyula nem publikált a nevezett két antológiában, az mégis világos volt (számára is), hogy nemzedéke készülődik. S hogy mennyire igaza volt a főntebb idézett Weöres Sándornak a nemzedék meghatározást illetően, mi sem bizonyítja jobban, mint Forgács Antalnak egy Takáts Gyulához írt levele, amiben megköszöni Takáts hozzá elküldött verseskötetét, és sajnálkozását fejezi ki amiatt, hogy a Nyugatban nem írhat kritikát róla, mert „*Babits a jelenlétem adta ki könyvedet Radnótinak kritikára*”⁷

Elmondható, hogy a harmadik nemzedék tagjainak fontos összetartó ereje volt a nemzedéki tudat, figyelemmel voltak egymás munkáira, azokat számon tartották, s munkálkodtak is a frissen megjelenő kötetek recenzálásán, ismertetésén.

Forgács Antal mellett Sáfáry László is a nemzedék nagy veszteségei közé tartozik. A nagy ambíciókkal induló munkácsi fiatalember első kötete jellemzően *Lendület* címmel jelent meg. Erről Illyés Gyula írt a Nyugatban bírálatot ilyen sorokkal: *A vékony könyv olvasása közben hamarosan kiderül, hogy a lendület nem valami vad gesztust, nagyotakaró nekiiramodást jelent, amint rossz előérzettel gondoltuk, hanem olyanféle lendületet, amivel a rajzoló siklatja ceruzáját az érdes papíron, hogy egypár vonással vessen oda, tán nem is a megörökítendő tárgyat, hanem arról való hangulatát. Sáfáry László legtöbb verse alig több négy-öt sornál. A kontúrok, a villanó impressziók veszélyes művészete ez, amely vagy sikerül, vagy nem.*

Sajnos az irodalomtörténet eléggé mostohán bánt Sáfáry Lászlóval. Abban, hogy mégsem feledtük el, nagy szerepe van éppen Takáts Gyulának, aki a Kortársban 1965-ben elevenítette föl a költő emlékét. Nagy érdeklődéssel olvastuk azt is, amikor a Regio – Kisebbségtudományi Szemlében Turczel Lajos közölte azt a szakdolgozatot, amelyet a budapesti egyetemen Sáfáry írt, s ebben fölvezette a felvidéki magyar irodalom két háború közötti fejlődését.⁸

Sáfárynak az volt a szándéka, hogy doktori disszertációvá fejleszti, de ez nem valósulhatott meg, mert katonai szolgálatra behívva, a keleti fronton 1943-ban, harminchárom esztendőskorában meghalt.

Itt kell megjegyeznünk, hogy ebben a témában korábban született már egy összegzés *Zapf* (később *Bellyei*) László tollából, ám a háború viszontagságai közepette elveszett. A sors iróniája, hogy Bellyei László a háború után Kaposvárra került, ahol a Tanítóképző Intézet tanára, valamint lapunk elődjének, a *Somogy Írásnak* munkatársa lett, itt sok éven át együtt dolgozott Takáts Gyulával.

⁶ Kassák Lajos: És a legfiatalabb korosztály... Nyugat.1936.8.sz.

⁷ Takáts Gyula: Helyét kereső nemzedék. Bp. Magvető Kiadó.1984. 163.p.

⁸ Regio – Kisebbségtudományi Szemlében 1. évf. 4.sz. 1990. december